

14/212

Vettem jan. 20. 1848

Belintetes Sisohnok ur!

A milly váratlan, épen olly meglepő volt számomra a t. t. magyar Academia legközelebbi múlt évi nagy gyűlése elnöke, nek. tsk. Táry András úrnak hozzám intézett becses levele, mellyben „hivatalosan arról tudósít, miszerint a magyar Academia Dec. 23 tartott nagy gyűlésében, a philosophiai osztály ajánlatára is, részére levelező tagul választottam”.

Ezen rendkívüli, nem-keresett és nem reményelt meglepetés és egy diszes, nagyobb körben közremunkálásra való felhívás, megvallom, lelkesítő örömmel tölti el szívemet és felhőtli a legfőbb hálánnyal mellette, mellyel a megfektető t. tessület iránt örökre viselkedni fogok, — a nemzetileg tudományosan működni és hatni akarónak burgozó ágát: de más részről felhőtli személyem, tehetségeim és eddigi érdemeim csekély voltának némileg piritó ingeret is, melly szerint a tapasztalt hiánytosságot nem jutalmazó diffikultásnak, hanem csak hatalmas, ösztönökkel vehetem a leendő annál erőteljes munkásságra a honi tudományosság is hívó sz. oltára előtt.

Ezen fogadást itten ismételve, becézgem azt szennel

a' Tsk.

A' tek. Lisztnok úr kezébe, miglen alhalman is módom leendő a'
t. t. Academia híne előtt seketni is ünnepelesen kinyitathoz-
tatni, hogy ezen fogadá, alapján is annak teljesithetése reménye-
ben, hisz vagyok elvállalni a' díszes hivatást is a' t. t. Academia
határozatához képest, egy év lefolyása előtt egy szalbeli érte-
kezésel, s: melly Fries Jak. Frid. philosophiájának méltány-
lása leendő az Academia híne előtt megjelenni.

Addig a' tek. úrnak híve, körbenjárásával a' t. t. Acade-
miának mely közlönetomat is öfinte kálamat nyitványitva,
teljes tisztelettel vagyok Egerjese Jan. 17. 1848-ban

A' tehát, Lisztnok úrnak

alázatos szolgálja,
Vandrák Andráj prof.

C 48
1898

Ad 48
1848

Vilnius július 25. 1848.

3
1848

Fries Jakab Frigyes bölcselésének
mémóriája.

Akademiai értékesítés.

Készíté Vandrák Andráj, mint Kinevezett

magy. akadémiai levelező tag

1848^{ban}.

Eperjesen.

U. TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST
V. AKADÉMIAI KÖNYVTÁR

Fries Jak. Frigyes bölcseletének méltánylása.

Mi a philosophia, tudomány-e vagy csak kritika, vagy épen
hypothetikus vélemények aggregátuma; objectivus (tárgylagos)
valóság-e, vagy csak személyleges abstractio; igazsága vagy csak ábránd
és hű főörzsálasogató, - sophistica -; egészisége is normalis, jogosi-
tott állapot, vagy (mit némelyek p. o. Caplovics Jan. állítani nem si-
naltak, ezelő ködö merészkedés is opus sisyphicum, és vajjon léte-e
ma, vagy még be nem végezt, vagy tán soha be sem végezhető; és
végre ^{felgy} mitlgyen, - nagy vagy csekély, vagy semmi fontossága és becsü? -
erről a historiai időök folytán, a műveltebb nemzeket közt, avatottak
és nem-avatottak vitáitak mindenkoron és vitáinak kisebb na-
gyobb animositással mai napiglan. „Philosophi certant, et ad-
huc sub iudicio lis est.” Tehát még most is kétséges az ügy? Ki-
nek hogy! Hiszen mit is nevezhetni nemcsak a tudomány, de által-
jában az értekezés és főváltai merzején, mely kétségtevonhatlan,
egyetemesen elismert és apodiktikus igazság gyanánt állana? Még
a Mathesis, az exact tudomány, sem maradt gyanúsítgatás és
megtámadás nélkül a negativus kritikusok és gúnyolódók népe-
röl! Ezen hát fel nem szabadunk, vőt a nem philosopholnak süggan-
est tanácslandjuk: ne autor ultra crepidam, vagy „odi profanum
vulgus et arceo”; a philosophokkal pedig megküzünk. Hogy
a philosophálás mint okoskodás, vőt az emberi élet főérdelkei által-
ellenében mint bölcseletkedés, jözan, jogositott, mellőrhellen és
jótányos foglalkozás, - és hogy a philosophia nemcsak tudákos,
fag, de tudomány és alapos, biztos ismeret: azt kétségtevenné tenni
nem nehéz. De ma hogy mitlgyen tudomány a philosophia, mi

mi a 'specificuma' és lényege, ez a 'világnak' kérdése. Hogy mi 'tulaj',
 donkép a 'philosophia', az csak hofferu, alapos philosophiát az után lesz
 világos. Itt is végen csattan az oston. Csak a 'már bevégre' utá'
 zás után mondhatunk utunkról alapos és világos ítéletet. Vagy
 ha mindjárt előt' tesszük a 'kérdést', a 'kérdés' sködes'nek regresszi'
 vas után csak a 'bevégre' nyomozással lesz vége. A 'philosophia'
 nak értelmitése (= definitioja) legjobb helyen állana tehát nem az
 értekezés és tudomány elején, hanem annak végen. Itt azonban
 csak visszamelekedésként és magunk közt szólva, anticipálhatjuk a
 dolgot és bírva' elvárhatjuk a 'kérdést', hogy mi a 'philosophia'?
Sárogyara névű a 'külső' és belső', anyagi' és szellemi világ isme'
 retének tudománya (= a 'kellenizáló' Cicero *perit. rerum huma'
 narum divinarumque scientia*.) vagy a 'természet és élet tör'
 vényei', elvei és vizsgálata tudományos ismerete; mások szerint
 az emberi ismeret (ész) kritikája, vagy plátóilag; az igaz,
 szép és jó szféráinak, vagy még rövidebben az eszméinek,
 vagy Aristotelesként az egyetemesnek (= des Allgmn. IS Kd Schol)
 tudománya; "Urgesetzlehre des Wahren, Guten, Schönen Cal'
 ker szerint.* — De továbbá epiklóre névű a 'philosophia'
 fogalmakbéli vagy gondolkodásfrükté tudományos ismeret;
 nevében rejlté' vizsgál' tekintet, maga a bölis élet; tisztánél és pl'
 ada'sánál fogva ezen bölis életrei átmutatás és kalauzolás;

* Joggz. Fichte tudománytana, Wissenschaft des Wissens, Schuler's: Wissen'
 schaft der unbedingten Ursache alles Bedingten, Jacobi's: Wissenschaft von der Offen'
 barung des Göttlichen in dem vernünftigen Menschen, Krug's: Wissenschaft
 von der ursprünglichen Gesetzmäßigkeit des menschlichen Geistes
 und aller seiner Thätigkeit, Herbart's: Wissenschaft von der Begreif'
 lichkeit der Erfahrung... — Kellönél heijebbet értelmű: Schelling-
 Hegel'e pedig: "Wissenschaft des Absoluten" Kellönél és való'statsánál
 löbbet.

működése módjánál fogva nem egyéb mint philosophálás, azaz
 észszerűen gondolkodó vizsgálódás a lét és annak végkai és részai
 felett (: Kritika. Analysis.); végre végeredményénél és tartalmánál
 fogva a létfata gondolkodás által módszeresen felkerekedett és összeállí-
 tott igazságok rendszere (: Tudomány. Synthesis.). De legyen
 a philosophia fogalma akár hogy is formulárva: annyi tagadhatlan,
 hogy minden philosophia is mérés, még pedig gondolati nem fizermé-
 lési is mérés, az ismérsetnek vizsgálja pedig az igazság vagy is a va-
 lónak teljes, biztos felfogása, mi is csak philosophálva és csak tudomá-
 nyos rendszer alájában elérhető. Tudományos alatta kell tehát
 fejlődnie a philosophiának is. Ez azonban dogmatikus, synthetikus, pro-
 gressivus uton felülről lefelé, hamarabb nem vételezhető, mint ha előbb
 az inductivus, analytikus, regressivus, alulról felfelé menő utat min-
 den irányban bevégeztük és feljutottunk az egyesektől az egyetemessre,
 az esetektől a törvényre és előre, a múltkorú tünetektől a maraden-
 dó lényegre, a tapasztalás kopra, széles és mély völgyéből a józan spe-
 culatio hegyének tetőjére. Izen kevés gyakorlatban rejtenek a philoso-
 phiának tárgyilagoss és személyleges és módszeres elemei vagy is in-
 kább tényezői.

A józan és igazi philosophia tehát az, melly magánba lépve előbb
 az összes tapasztalást és így birtokába jő a szűkeges anyagnak, más
 uton továbbá i. e. a létfata adperceptio és okoskodás, vagy ha szélese, spe-
 culatio és reflexio útján létfatába jő magával az ismerő és cselekvő és
 törvényei, formái, a priori stílus igazságai constitutivus és regulativus
praktikum iránt; végre pedig megkísélti a létönnek egyesítését, a létezőt
 nek és történetének felvitelét a törvények alá, vagy is amarról
 ezekből magyarázatát.

A józan, igazi és teljes philosophia az összes tapasztalati és ma-
 thematikai és létfata gondolatteli ismérsetnek felhasználása azon cso-
 má megoldásának érdekében, hogy mi, mikép és miért létezik és tör-
 ténik? és mi az igazság? De azért a philosophia valaminde egy

répít

részről sem historia, sem physika, sem mathematika, úgy másról sem
fictio és ábránd vagy is mythologia, sem tures speculatio és sophisti-
ka, diatektika. Vagy a bölcseleti rendszerek néze, a valódi józan
philosophia sem nem materialismus (anyagösszefűgés) empirismus, natu-
ralismus, sem nem gnószticismus, theosophia, vagy ábrándos idealismus,
sem nem rideg és tunya skepticismus, végre sem pusztán subjectivismus
(személylegesség): sem egyoldalú objectivismus (sárgylagoság): hanem mind
+ egyoldalúságok ellen extrém módon rézint hűvösítő, rézint melegítő és egy ma-
gasság és érdeklődés való beleolvastatása.

Philosophiát az emberiség a mióta gondolkodni kezdett, kívánt
pedig egyes jobb feje: de míg a philosophia a physikalos és mytholo-
giai sálakokból, később pedig a megerőltetett sárgylagosai békéből ki-
bontakozhatott, évről évről multanak el. Pythagorás sejtette a nagy
feladást. Sokrates és Platon megadta a jónai és oleai bölcseleti
sól megfűtött gyermeknek a langherességét; De csak Aristoteles
nevelte azt fiatal férfivá; hanem ennek számára is a birtos meneti
kritikus utat kimutatni és teljes értelemmel felkötölni, csak 2 évről mult-
sával sikerült a nagy Königsbergi bölcselet. Aristoteles és Kant a
philosophia nagy ellipszisének két pólusai (focussai); a régi és új
philosophiai világnak felfedező Columbusa, kik körül inkább logikus,
a második inkább metaphysikus.

Kant mint philosophiai óriás, barmultatott, utánzatot, utáncolatot,
ostromoltatott. Vannak a németek közt, kik magukat felte és helyesnek,
vagy tanítványaik által Kant felte helyesnek (Fichte, Schelling,
Hegel, Herbart); de kik Kant kritikáit nemcsak hogy teljes felfog-
sál és érdemeit teljes fűgük szerint méltányolták, hanem felhasz-
nálták, kifejtették és hiányaikban ki is igazították volna, olyanok
vajmi kevesen találkoztak.

Exen kevesek között főhelyet foglal Fries Jak. Frigyes.
Ő mint ifjú (Lipsiában), de mint férfi is (Schweizb. Hei-
delberg - de kívánt Jénában) lemondván minden hiúságról és preferenciá-
ról meg új rendszereket építeni az iróasztalánál, ráfordítván minden

idejét és fogalmát először is arra, hogy a pozitív, real és exact tudós, manapság egészen otthonos legyen (a mint birt és artán irigylendő emlékezte mellett roppant philologiai, physikai, chemiai, mathemat. pozitív hit- és jogtani, orvosi orvosi és történettani sőt képzőművelési ismeretekkel) azután pedig sőt mindenek felett arra, hogy Kantot magában reprodukálja, és ennek is a philosophia valódi feladásának megőrzése végett a "meglévő" anyagot, kiegészít és vezérelhet, (Leibniz, Descartes Verulamii Bacontól fel, Aristoteles és Platóig) körvonalozni megismerje és felkaphatja. - És csak mintha így gazdagult és magát kellőleg tájékozta volna: kezdte lerakni önállólag az új épület alapjait és lerakni azokat a philosophiai anthropologia birtos földjében és a kritika philosophia módorjában, philosophiai élet és mély elmével, higgadt tudományossággal (bei strenger Disciplin des Verstandes) derült kedéllyel, fellelkesült friss erővel uralkodva az anyagon, folytatni és 45 évi szakadatlan munka mellett fel a bolloxatig és lápig be is végezni az épen oly szilárd, mint dió és királyilag lakható épületet. Minthogy azonban nem a fővárosi lármás piacon, hanem egy szerényen elvonult kis völgyben épült a palota, építője pedig távol minden füstfogtatási- és magasztaltatási hit- és dicsvágytól, mint valódi bölcs, minél többet tett, maga sejtése annál kevesebbet követelt; minthogy továbbá Kant után annyi más, oly és oly mélyregező, úgy és úgy csillogó, annyit és annyit ígérő philosophiai pompás csarnok emelkedett, és látogatottabb körhelyeken, még jó merészebb és ambiciózusabb építőlétől, két hirtározatára számol. Talán és találat: történt, hogy Fries philosophiája, mint több más valódi kincs, nagyság, szépség a terméketben és életben, keveseket li- véve, (Calker, Schmidt Henr. Demette. Apelt) kelő méltánylást nem kapva szalna. *

De vissza a földolozá. Fries, messerinek ismeri Kantot hálódalosan

*) Épen oly képen, mint igazat mondván, prób Friesnek jelleméről és érdemeiről Fries emelése alkalmával (Aug 12. 1843) az é. parentátora Klopffleisch s. b. 7 lap. a többi között így: „Der Umfang seines Wissens sowohl, als die

s' elismeri, sőt elismerésni frigorián követeli Kant genialis virogála,
 sáinak való és nagy eredményeit. Kátónóven pedig: 1.) a kritikai mód,
 sennel prókösögögöt a philosophiában; 2.) az analitikai és szintet,
 sikai islelet és elvek kátónválfetávát, a logika és metaphysika kátón
 alapjait; 3.) a matematikai ismeretnek sifstán fremléletét, a philo,
 sophiának pedig sifstán gondolkodásbeli terméket és megálapít,
 kátávát (: Begründung durch reine Anschauung, durch Denken :)
 4.) a metaphysikának exen chveni nyugvását: hogy vannah a prioristikus
 szintetikai isleleteink; 5.) a matematikailag schematikus kategóriák

Die Gründlichkeit, mit der er wußte, und diese Gründlichkeit sowohl, als
 der Geist, mit welchem er die ganze Kasse der Gelehrsamkeit, die ihm
 zu Gebote stand, durchdrang und belebte, mußte jedem Bewunderung
 abnöthigen, der vorurtheilfrei ihm näher trat und nicht oberflächlich,
 sondern ernstlich sich bemühte, die Tiefe seines geistigen Lebens und
 die Fülle dessen, was er gedacht und geforscht, gründlich kennen zu lernen.
 Scharfsinn und feine Unterscheidungsgabe, durchdringende Klarheit
 und warme Gemüthlichkeit waren in feldener Weise in ihm vereinigt
 und bildeten gleichsam den Kern seines innern Wesens. Dazu kam
 ein ausdauernder Fleiß, der rastlos vorwärts strebte, eine unerfehrt,
 selbige Treue im Dienste der ihn begeisterten Wahrheit, die vor kei-
 nen Schwierigkeiten zurückbelebte. . . . Wenige dürften daher den Muth
 haben, in alle dem sich mit ihm messen, oder wohl gar sich über ihn
 stellen zu wollen, und wenige wohl auch die Niedrigkeit des Geis-
 nung, den Ruhm ihm zu schmälern, den er in einem halben Jahr,
 hunderke wissenschaftlicher Thätigkeit redlich verdient, und der ihm
 eine Stellung unter den edelsten Geistern Deutschlands mit Recht
 angewiesen hat. Freilich war er selber himmelweit davon entfernt,
 einen solchen Ruhm für sich in Anspruch zu nehmen, und seine
 geistige Größe wurde deshalb, nur von der ihm inwohnenden Be-
 scheidenheit übertroffen, die überall im Leben sich zurückstellte und
 ihn jederzeit prunkendes Lob in lickenwürdiger Eigenthümlichkeit
 zurückweisen ließ. Wenn es ihm aber gleichwohl nicht gelang, trotz

7

vagy vezérfogalmak rendszerének döntő fontosságát a philoso-
phiai tudományosságban; 6.) végre a mindenütt korlátolt sa-
pasztalást meghaladó logikai és esztetikai szemlék önálló vilá-
gát, melyek segítségével egyedül lehetséges a philosophia be-
fejzése: Lasd Fries Geschichte d. Wiss. II d. 591 l. c. f. 574 u. k. k.

Ezen új adquisitíó és érdemek elismerése mellett, nem nézi
el Fries Kant philosophiájának lényeges hiányait sem. E Fries
azonosítja oly kantianus, ki a hiányokról a legáltalában itél,
keletti is. Ezen lényeges hiányokhoz számítja ő a következőket:
1.) hogy Kant kritikájának nincs helyes középpontja és egy alapja vagy
is, hogy az emberi ismeret, ledől és alarat psychol. theoriája és

trotz der Anerkennung, die man seinem Geiste und seinen Bestrebungen
nicht versagen konnte, noch glänzendere Erfolge nach Clusten zu erringen, so lag
dies nicht an seiner Wissenschaft, sondern lediglich an der Entwicklung unglück-
licher Verhältnisse... (Wartburger Fest 877.) und darin, dass er nicht abließ, seine
politische, religiöse und wissenschaftliche Richtungen entschieden zu bekämpfen.
Vielleicht — így sokasít fel végre a híven festő szónok, és vele mindenki, ki Fries
ismeré — Vielleicht daß die Zukunft das Recht voll ihm gewährt, welches
die Gegenwart nur theilweise ihm zugestanden hat, und vielleicht, daß später,
ja bald die Zeit kommt, in der auch seine Richtung den Einfluß gewinnt,
der ihr gebührt! Es steht dies um so sicherer zu hoffen, als gerade die von ihm
und seinen Freunden vertheidigte Wissenschaft mit dem Geiste unseres Volkes am innig-
sten verwandt u. am schönsten geeignet ist, ein edles Volksleben, wie es uns Noth
thut, hervorzubringen.

Wie aber der Selige hoch stand in der Wissenschaft, so stand er auch hoch im
Leben. Ein heiliger Geist der Liebe, ganz wie das reine Christenthum ihn
will, ging durch sein Wesen hindurch u. verbreitete über dasselbe eine Milde,
eine Güte und einen Frieden, die er auch in trüben Zeiten, auch in manig-
fachen Anfechtungen u. schweren Schicksalen sich bewahrte. In dieser Liebe
glückte er begeistert für alles Wahre, Gute u. Schöne, wie es im Reiche
des Wissens sich ihm offenbart hatte; in dieser Liebe hielt er vor Allem fest
an seinem Deutschen Vaterlande, dessen treuer Sohn er geblieben ist, bis
zu seinem Tode; in dieser Liebe nahm er gern auch Theil an dem Ge-
meinwesen unserer Stadt, ... und diese Liebe, — er trug sie über auf Alle,
mit denen das Leben ihn nur irgend in nähere Berührung brachte. s. a. b.

+ az 194/194

és kellő logikai dispositio hiányzik; 2.) hogy Kant hibás diallektikával a philosophiai föelvetésre is kiterjeszti a követeli a logikai észlelteteli bizonyításokat, holott is még magasabb promissal lehetetlenek és itt csak deductio alapján boldogulhatnak; 3.) hogy Kant a realismus és idealismus iránt nincs magával és az igazsággal tisztában: Natürliche u. ideale Ordnung der Dinge:; 4.) Hogy az ethika- és aesthetikában tulajdonlag a formalismussal kezd, (mi ismét az első hiánynak következménye; 5.) Hogy a vallásos eszmék és élet termésként kellőleg fel nem fogja és nem is magyarázhatja.

Ennek hiányolnak Kant különben józan, modora- és jellemébeni példásaira és így a philosophia valódi elővitelére fránya életet és munkát Fries, pedig oly sikerrel, hogy minden tárgyavatott igaz bíró megvallani kénytelen, miszerint Fries Kant philosophiájának nemcsak sodozo-födözője, nemcsak nevelője és reprobator, hanem tisztítója, legújítója és regenerátora. Más kitűnő philosophiai elmék, hi, vált a nemethomiai vagy csak Kantban, Kant mellett, sőt alatta maradtak, mint Reinhold, Schulze, Krug, Bouterwek, Maimon Fe, sens st., vagy pretensiv Kant felett emelkedve, hanem igazán őt fel sem fogva, jó példáját sem követve, sőt és a jó irányból elpártol, sőt a régi teóritakra vesemedtek, mint az egészen subjectivus és ps, neki Fichte, a mythologikus subject-object identitási Schelling, a hideg diallekticista és pantheista Hegel és az algebraizálva empirizáló Beziehungenfele modoru Herbart úgy, hogy általában a valódi józan philosophia többet vesztett mint nyert, vagy- csak nemleges nyert.

Fries az egész philosophiát a lelletani empirikus, pozitív, biztos alapra állítja és "jwdr beavtor nála is teljes joggal a philosophus első kötelessége. A ki philosophál, az gondolkodik, ítél, ismer, érez, akar. De mindegy lehet biztos helyességgel gondolkodni, érezni, ismereni és a nélkül, hű, hogy az ember tisztában legyen magával az iránt, mint történik az ismerés, itélés, okoskodás? melyek itt a lények, törvények, célok, epiközök? mi itt a valóság és erőny? Fries nagy érdeme, hogy két főpő munkájában i. e. lelletana és új, anthropolog. kritikájában

feladása csak tökéletesen megfelelt is nemcsak hogy az embert az embernek, hívált a philosophusnak felmutatni, hanem minden elfogulatlanul meggyőzni képes, hogy a pszichikai anthropologia az, mely magában foglalja az összes philosophiának alapelveit: Die psychische Anthropol. enthält die eigentlichen Grundansetzungen für alle Philosophie.)

Az ismeret egész processusának theoriáját az érzéki észrevételről a képzeléti, innen fel a fogalomig, gondolat és észméig, végre a teljes tudományos ismeretig és szízsába hozott igazságig, igen alty instructívus, mint győző minden van előterjesztve. Készenőleg érdekes és főfő fogása egyes részre pedig: az érzéki szemlételek theoriája, hol az érzékelés kívül lényeges princípium jövevény a kisrda vagy mathem. szemlélet s. i. a tér és időbeli idomok, a nagyság, alul, felül és távol, mértéktartás formái és az érzéki elemeknek ezekbe beáramlása, igazán alakítása vagy idomítása, ezekkel pedig ismeret a schematikus és combinativus képzelődés működése, annál végre mindenütt és olvashat, kánál egy réspről ugyan az önkéntes figyelem, reflexio, adperceptio, le, hőt értelem és észbeli és tárgyilagosan az igaz ismeretre dolgozó elemek, más réspről pedig a személynleges értelem kedve o. kedvetlenségére, a tanad vagyak, észlőnek akarata, általában más itt is az egész belő ember és a receptivitás a spontaneitással, a tárgyilagosság a személynlegeséggel elváhatlan förtéségben. De továbbá hasonlóan nagy érdekű, sőt fries szja és minden szjáról határozó tárgy: az értelem és ész termelése kénch vizsgálása, mind a heltőnek vizsgálata egymáshoz, azután egyen, hint az érzéki és képzelődéshez, a kedélyhez és akarathoz, végre a közvetlen igazságérzethez és életkormányhoz. Nem kevésbé fontos a kedélynek és szívnek és ennek észlőnei-vagyai, hajlamai és indulatainak nyomozása; a dolgoz személynleges érvényről való ha, tanra után is ezal által; végre az értelem világnak fajtságon lényeges hatása mind az ismeretre mind az akaratra, mely az újabb bölcselkedéstől, Jacobus kiéve, elhanyagoltatott. Teljes figyelemre méltó végre az embere szabad önkény, a frándékről határozó akarata és értelmes eszelvő természeténél, általában pedig az össes

psychikai élet alkotmányának és az érzelmi ébredés, szokatlan és feltáratlan al-
tali erőfődes és az értelműs önkormány törvényei szerint való és az igaz,
szép és jó-jelő irányított fejlődésnek és folyamának előtűntetése.

Fries pszichologiai tanai szerint az ember véges, nem abszolút szellem,
hanem mégis szellem, szellemi lény. Az ember lehetséges szellem az ész de
ismét nem szűz és abszolút, hanem érzeli, az az ébredendő és ébredő,
késő és csak ex utero az intudatos, értelműs önszervezőkére képes és. Az
ész a szellemiség eredeti őstörvénye (szellemi instinctus) de az fejlesztendő.
Hogy pedig hiszen fejlődhet, földi életben több fejlődési körökre sorol.
Jellemző a belső és külső érzel, és ennek kétféle műfaja; ilyenek továbbá
az észlelés, tájékozódás képzelés és gondolkodás; végre ösztönök, vagyis,
érzelmek és az egész lélek gyakorlati élet. Az ész nem egy vagy más
része a léleknek, hanem az egész lélek érzelileg értelműs, intudatos,
ismeretelre, érdeklődésre és akarva-cselekvésre képes és. Az ész min-
den léleki működésben egyfajta és működőképes és az működésének ideje,
tartalmának pedig az ismeret, érdeklődés és akarva-cselekvés az igaznak
szépnek és jónak vezérförmei és törvényei alatt. Mint a növénymag-
ban virtualiter (s. d. Anlage nach) benne van minden, mi a mag-
szemből majd fejlődhetik s. i. az v. annak fű, fa, sz. s. úgy az emberi
észben is implicit benne van eredetileg minden, mire az élet folya-
mában az emberi szellem képes, tehát az igaz, szép és jó és érzel tör-
vényei; hanem benne van mint csira, mint lehetőség v. képesség (s. d.
Anlage, Fähigkeit, Vermögen) nem pedig mint készség, ügyesség, s.
fejleszt vagy késő erő (s. d. Fertigkeit, Geschicklichkeit, Kraft). Egy az erő
s. i. az észes lélek, de többféle képességgel; hanem ezen képességek soha
sem fejlődhetnek le képességekkel és erővel érzelmi ébredés, tovább meg-
proba és feltáratlan és a lassanlét fejlődés értelműs reflexio és
reflexus nélkül. A lélek fejlődésénél és a léleki élet egész folyamán
közösönös organikus hatással és visszahatással van egymásra minden,
külső és belső érzelileg és észlelő, ismeret, értelem és akarat, meg-
pedig a homogenitás és antagonizmus, sympathia és antipathia,
thrák polaris hatások szerint.

A' lelki működések processusa pedig következő. A' lélek és történet me-
chanice, chemie v. dynamice hatnak legelőbb is érzelműfereinkre, a ha-
tást megérző és felfogó lélek első produktuma az érzemény (Empfindung)
melly egyrészt természetleges érdeklésre, másról tárgyilagossá ismeretre hat.
A' történetes, egyes, érzék-adta befogadott elemeket (anyagot) a' schematicus,
combinativus és plasticus képzelő erő (hol azonban már az érz. önműködése,
a' figyelem és reflexio is közredolgoznak) mintegy jártassa általveszi, öffe-
visezaratja, egyesíti, változtatja, alakítja és a' léleket vagy történet mint
egy lennőfogó (szellemileg daquerreotypiroxia). A' plasticus képzelő
de jártatást végre homály dolgot csinál a' megfontolás és gondolkodás,
ismét az érzéstől öftönnöztetve, mely a' dolog teljes megismerését, reális mi-
váltat, tárgyilagossá igazságát követeli, sugallja és végre észleztetési és.
E' itt a' főéshörölő, sáfár, felügyelő és tolmács, de nem az és teremte
a' gondolkodó értelm, eszései pedig a' frantfrándélos és öntudatos sz-
gyelés és visszafigyelés (reflexio) nyomonzás és bírálás, analízis és
synthesis, elvonás és kikozás, az öntudatos képzéletekben előtűnő
visszanyainak felfogása és meghatározása, főval gondolkodás, mely
környezeti logikai formákhoz és észlelti törvényekhez van kötve. A' logikai
formák ezek: fogalmak, ítéletek, észleletek, fel a' tudományrendszerig.
Isten a' gondolatok logikai folyama, a' philos. logika (Analízis, Dialektika)
tárgya (Laud Fries Neue Kritik) Bd. és System d. Logik ^{3^{te} kiad.} (1837).
A' törvények és a' logikai gondolatmenet észlelti tartalmak, a' történet és sa-
ladona, a' prioristikus synthetikus ítéletek és ezekkel rendszere, a'
metaphysika, még pedig a' lények véges, lennőpeti, és a' lennőpetet meg-
haladó (transcend.) vagy örök rendnek exultséget hűtő felfogása szerint,
alsóbb és felsőbb metaphysika (Laud Fries Grundriss u. System d. Me-
taphysik 1824 és az új kritika 2. k. dor.)

A' metaphysikában, valamint általában Fries egész ggyájára
nőve legnevezetesebb és legnagybb figyelemre méltó része az eszmetan (Ideenlehre).
Ezen eszmetan azonban nem abrandos idealismus, azaz sem az egész phi-
losophia nem pusztán idealismus, sem maga az eszmetan nem ama felhő,
kín nyargató alai mystice gnoszius, alai dialectice speculativus önlényes
és üres ideologia, hanem tudományos következetességgel és az érz. és priv-
at fogatának lennőpeti mellett, a' végezetl ismeretből fakadó és.

mérete

ismerete a végelennnek, örölnék, lényegnek, végolnák, vagy is a tapasztalást
 ugyanfeltevő, de éppen ettől feljebb frontálva ennek saját korlátain túl az
 mélyleg feljebb emelkedő és így a filozófiai ismeretes bevezető ismeret.
 Határozza és kimerített ismeret az, melyben a fogalom és értelme egy
 mást kiegészítik, úgy, hogy azt, a mi a értelmeben előző teljesebb fel is fog,
 halni, a mit pedig a fogalom tartalmaz, azt felmutathatni a értelmeben
 is. Ígyféle ismeret = tudat. De sem tárgyilagosan, sem értelmezésben
 végezve még itt nincs az ismeret; hanem a véges, határolt és teljesebb ma,
 gyarázható ismeret felett, két véghetetlen mérése nyílik a theoretikailag be nem
 végezhető, egyenes tudat által foka ki nem mérhető ismeretnek. Mert egy
 részeről ugyan a fogalom frányai emelkednek magasra, mint a értelme
 láthatára terjed, mátról pedig ismeret dúsabb és arigmatikusabb a értelme

+ alapnál fog.
 va.

ket sem hogy fogalom, szabály és magyarázat által kimeríthetetlen.
 Itt kérdődik az eszmék világa, még pedig a most említett ⁺ kétfős, s. i. logikai
 és esztetikus tekintetben úgy, hogy magok az eszmék is vagy logikaiak
 a speculativus értelem funkcióitumai, a korlátok és tökéletlenségek elmoz-
 dítása és pótlása által, melynek a bevezetnek, örölnék, teljesebb szabadrak,
 tisztán jelleminek, világegyetemnek és fennnek eszméi, vagy Esztetika
iak, melyeknek früői a contemplativus értelem, az észszerűleg fejte sziv
 és a plasztikus phantasia és melyeknek tartalmuk früitén az örök igaz-
 ság és szépség, a mint a természet és művészet, remek termékeiben
 a frépség és szépség idomjában jelentkeznek és előnkbe állítanak.

De mi jogosít fel bennünket az ilyen ideológiára, és ki és mi keres,
 kedik itt a való és igazról, vagy egy főről mi az u. n. transzcendentális
 idealismus jöken alapja? Az okok tárgyilagosa és értelmezések, s. i. a bennün-
 ket környezőnek - az ismerendőknek - véghetetlen, és ismerő eszméknek - az
 ismerő lehetveinek - véges volta. Könnyű ugyan is megmutatni, hogy
 a mi tudatunk csak töredék (= $\frac{1}{2}$:) hogy a természet és élet tapasztalati
 ismerete bejérhetlen. A lét és idő ugyan is véghetetlen: mi tölti be azokat
 meg nem mondhatjuk: nem azt sem, hogy melyek és mik az első és utolsó
 elemek, a legkisebb részek, és azok összege az egy egész: nem azt sem,
 hogy melyek az okok azok chainok végokai v. oka, az összes történetnek
 végtörvényei v. törvényei: nem, hogy mi a létezők és történetek végcélja és

rendeltetés, sőt még azt sem, mit tulajdonképp magok a dolgozók egyperu
 minőségei, az édes, kezes, piros, kék, rózsavagy pézsmaitat, mi a leggye,
 rúbb leg és érv, fű-vagy hajpad, hangya v. frunygog v. mi végrendeltetésük?
 A világ ismerete tehát physice, historice, mathematice v. dogmatico- v. episte,
 matico-philosophice mindenütt csonka és foka be nem végezhető. Ugy de hogy
 az egyes létezők v. a mindenfaj is csak oly csonka és tökéletlen volna, mint
 a mi által a mi ismeretünk róla, gűg és tövedés nélkül csak nem állhat,
 hatjuk. Töredékes, korlátozott tudatunk határainál tehát feljebb kell emelkedni,
 nant. De valóján lehet-e feljebb emelkednünk v. kesze segitve hiányunkon?
 Lehet, kell v. méltó is feljebb emelkednünk v. mélyebbre jármanunk. A „kell”
 nem csak a tudományos követhetőségig, de „kellünk istene” sugallja, azaz a
 szíva őse v. annak igazság-őstöne. De képesek is vagyunk feljebb emelkedni,
 mostellünk öfeszegénél fogva képesek vagyunk nemcsak az igazság nyomozá,
 fára, hanem megérzése- v. megismerése is, v. észünk iránti ilyen sántorít,
 hatlan bizonytalanság nélkül megpiünök minden igazság és róla intérendő minden
 vitatkozás.* Képesek vagyunk feljebb emelkedni először is gondolkodva, spe,
 culative, a kétféretes tagadás után a tapasztalati korlátozást elemelve v. így
 a reflexiótól az öfeszre, a fatalistikussá válástól a szabadra, a mulatony,
 sőt az örökre, a töredékesből a bevégezetre, a viáfától a öfeszre, a köze,
 olódtól a végelérő felvergődve; de másodszor képesek vagyunk feljebb emel,
 kedni éreave és contemplative, esthetice a szépen és jóban fájve és mel,
 sányolva az örök igazságot v. az istenit. (s. J. dr. Schönheit die Wahrheit:).
 A megnyugtató eredmény iránt végre kétségünk nem lehet, ha ezen állápontra
 akár friss birtos vezírlése mellett, akár magunk erejéből egyper felernelkedünk.
 Az istenek így és annyit vitatott antinomiai világvalt leendnek előtünk v.
 a természet és természet antagonizmusát a magab egyfajban elenyőzít így, hogy
 mi minden félőfőjétől, i. e. materialismus, naturalismus, empirismus, realismus
 és spiritualismus, intellectualismus vagy vulgo rationalismus, pantheismus,
 mysticismus és skepticismus örömei és pilláitól szabadulandunk. Izzet az
 elméleti és kritikai főfőmei.

* Ha azt mondom: észünk nem képes az igazságra, akkor ezen állítás is akár igaz,
 akár nem igaz, mégis az igazság melletti bizonyítvány. Mert ha igaz az álli,
 sáv, úgy hát már fjerinte is van igazság, hogy i. e. legalább az igaz, hogy
 nincs igazság; ha pedig az állítás nem igaz, úgy hát már egyenesen igaz
 az, hogy van igazság. Észünk ezen igazságosságának feltétele nélkül az is,
 mértben és vitatkozásban egy lépést sem lehetni.

A gyakorlati érzéssel Fries a tan annál biztosítottabb, mennyivel több akadályokat győzött le, az alapvetésekkel és az új egyengetés van. Aronban ne vélték, hogy itt már nincs tövedhetési veszély és helyes ismereti és helyes eslelősi nehezég. "No, látott olme, nyers v. romlott piv, gyenge v. futaj akarat épen itt a partról olvashat és szenvednek gyakran hajótörést. Arert itt is, sapientia prima est, stultitia caruisse". Itt is, és itt különöleg biztos halaux Fries, tanai pedig valódi életbölcsesség. A eslelősi és működésekben leányait, törvényeit, erélejt, erőit, az erkölcs-vallás- és jogtani elveket Fries új kritikájának 3. da., rajza nyomvára analytic és epagogic, magokat a részletes tanulást pedig synthetice és epistematiue egyes, külön. derék munkái foglalták magokban, u. m. Handb. d. pract. Philosophie i. Bd. Ethik oder die Lehre d. Lebensweisheit 1818. 2 Bd. Religionsphilosophie und Aesthetik 1832. Politik oder politische Staatslehre, posthumus munka kiadta Apelt 1848; népszerűleg pg követl. isatol. ban: Julius u. Evagoras ein philos. Roman 1814. Wissen, Glaube u. Aehn. 1805. Die Lehren d. Liebe, des Glaubens u. d. Hoffnung 1803.

A eslelősi munkáinak philosophiaját úgy veszi Fries mint excellent; és mint, hogy az alkalmaslatási tárgy részeit a feltégható és bevéghető erkölcsi emberi élet, részeit a csak érzékelben feltérhető világegyetem és orvöltet: arert a excellent is részeit pract. Physiologia, részeit pract. Ideologia, vagy más jellemzővel: személyleges és tárgylagos teleologia, vagy egyenes szóval: ethika és hittan a freptannal egyesítve.

Erkölcstanat illetőleg, Fries ethikája nem egyoldalú rideg Stoicismus, nem is a roton Kantféle categoricus imperativusi formalismus, annál kevésbbé casuistica, utilitarianismus vagy közlgo Aesthetismus, v. pineskedő pietismus, hanem a legfőbb, teljes humanismus, és nemcsak elméleti és tudományosság, hanem világhoz való, nemcsak érte és példátul akartó telkületet képző Gfria (Gefinnungsphilosophie), az emberi élet és élet helye becsének, azaz méltóság és felelősség elöljárata. Az élet valódi erény erélejt magoverxi a bölcsesség; kelte érzéközőről gondoskodik az olvashat; az erkölcsi belbecsével bíró leendőket - reita és konsta - megha, tározza az erkölcsi törvényhozás a köteletség és széles preszet, a jognak és erénynek követeléseit presint. Az ethika terme és mioclen, do földje az ember prave és ennel érzékönei, akaratja és szelvényei, vagyai és settei; az erkölcsi világ szélpontja és törve: az embernek mint személynek és szabad szellem lenyének belép érvénye és méltóság (személyes

méltóság, személyes szabadság és egyenlő jogosítottság: melyet kifejtetni kell és megőrizni; végre az erkölcsi élet virágai és gyümölcsei maga a jogos és erény, de magány- és közélet. —

Végezzenek az erkölcsi világ, hol még nincs szabadság az erény és jog között. Jog és erény erkölcsi ihertelenségek, azért is hatalmas szenvedés sötét vespély, a' sifista (eggyai:) jog fogalmát másként, mint erkölcsi alapról építeni akarom. Mind a' kettő az embernek mint személy- és orvosi méltanylóságban gyűlölködik a' dolgot és effőzők általellenében. Mind a' kettő, egymást kiegészítve, törvény, hűség és életfegyabályozó, de az egyik inkább a' belső, a' frivoleit nőni, a' másikat inkább a' külső, az élet tárgyas viszonyait. Az „rectum-honestum” olvályhatatlan friv, vesztőben, ^{ill} egymással. In dományosan azonban e' két ihertelene szerint két külön tudomány alul, egy anyának mintegy 2 leánya, s. i. az erénytan és jogtan. Az erénytanak főideája az erénytelenség (charakter mor:) azaz a' sifista nemcsak akaratnak magának világa, lelkesült és rendíthetetlenül szilárd ereje, vagy is az emberi ösztönök és akarat oly hűbéreje, hogy az embernek minden gon. dolatja, érve és tette ama' ké' kötelesség, a' sifista és jó = a' sifista erény és érdem felé legyen irányítva. Szabadság az erkölcsi élet köglőre, hanem ezen szabadság nem önkény, valamint ismét az erkölcsi törvény nem iga és szab. Az erénytanak is el kell ismerni valaminthet egy répről, — a' sifista szeret és lelki sifista szeméje alatt, — a' teljes személyi szabadságot, úgy a' kötelesség komoly és önkény nem ismerő, „kell” (da sollst) frava alatt az erkölcsi törvény kötelességeit. Erénytan kötelesség = erkölcsi törvény, parancsok, deendé másokra és magunkra nézve az igazság és becsület frava szerint (sifista mások személyi méltóságát és saját becsület frava is:) kötelesség deendé egyetemesség és frivoleesség, nem pedig személyes önkény és frivoleesség. Az u. n. tökéletes kötelesség (off. imperfectum) magában is kötelesség, mert logik. ellenmondás, annyi mint kötelességcsomó, de hátóban is vesztő és annyi, mint a' kötelesség fogalmának megfémítése. Az erkölcsi kötelességnek van ugyan az erkölcsi szabadságnak helye, sifista kö. lőben a' bepránsításnak nem volna alapja, de nem úgy, hogy ha akarom, akkor kötelesség, ha nem akarom, nem kötelesség, hanem csak akceptio a' köte. valaféleképpen a' kötelességteljesítés vagy nem teljesítés között. Mert ha a' külbírónak hatalma nem lépés is elérni az erénytan kötelesség teljesítését, de a' belbíró örködik és dispensálni fenkit sem frg. Hisz az épen a' lelki sifista és érdem, teljesíteni a' legalitás felett a' moralitás

rendelvényeit is, teljesíteni a kötelességet elő meggyőződés szerint, - kötelesség, érzetből, teljesíteni a kötelességet, mert éppen kötelesség (: Pflichtgefühl, Überzeugungswort). - Hanem a kötelesség praxisan kifejezett útja is mintegy belerakott földje körül, szabad mexo nyitlik aztán az etikai és thetikának, és esztétikai etikának, a barátság és barátság, lelki kellem és kegyesség sugallatai szerint az orvosi settekre a magányosok de kíváns a nemzeti életében. De a kötelesség az első a fő mintegy csont és idő, rendszer az organismusban; a lélek peret és lelki képesség az aztán követ, kez, mintegy vér és hús és bőr. A kettőnek jól rendezett egysege, Fries etikájának fő érdeme és szempontja.

A jogtan alapjai az általános etikában vannak lerakva; de a jog, ami ezmél teljes kifejtése és alkalmazása früljégeti és früti az államot (Staat:) és államtan (: Staatslehre:) mellynek középítő része az emberi történelem fejlődése (: Geschichte der Menschheit:). Az emberi élet csak nagy, tartós életben érheti el mindenoldaltól is valamennyi célját. Itt pedig früljéget egy olyan perkeretű organismus, mint az álladalorn, állam, mellynek lélekei, esztékei, lelleme és törvényei meghatáro, zásával foglalkozik a philos. államtan. Az ily államtan nem egyedül kormánytan (: politika a fő praxos értelemben:) nem is csupán alkotmánytan, hanem a jognak általános elve az ő jog, birtokjog és praxos jog szerint, mellyneknek közös és egyedüli alapja az igazság (: Gerechtigkeit:), mellynek dictaturája alatt alakulnak aztán és működ, nek a szabadságnak és egyenlőségnek igényei, a pozitívus törvényhozás, bíráló, da és kormány. Az állam céljait d. i. az anyagi és lellemi közjólét, a személy- és vagyonteli jogok biztosítását, az ország és nemzet önállóságát és füg, getlenjét, szóval a salus publica eszméjét meghatározni könnyebb mint va, lósítani. Ez utóbbiak az ország ügyessége kívánsatit, mellynek mofere a hiszt, ria és élet. Ismét philosophia, történelem és élet egymással praxos frövedség, ben adandóak csak az igazi kormánytan v. politikát a praxos fröved és, telm. De itt is többet nyom az éj jellem, mint az institutió. Azonban célzerű intézetek nélkül elbénul és elforvad a jellem is. Éj nevelés, olvas, munkaelőadás és máltaugrás, liberális alkotmány, pontos és repzerekaj,

latlan

reflexhajlatlan igazságkipolgáltatás, hatalmas és nemes hazafiúi élő község
 mellett, exch. az egykorú a' község létezésé- és fenntartására. *)

Fries politikájával összefügg az emberi nem történetének vizsgálata, — Fries
 józan és életere való, de nem kevésbé alapos és teljesebb történetének új sara,
 bizonyossága. A' főképe itt, hogy az emberi nem történetének folyása emberi man,
 és eredmény, igaz, hogy a' természet törvényei és események folytonos befo-
 lyása mellett. (Menschenwerk, nicht an mittelbares Gotteswerk:). A' sado-
 mány vizsgálata feladata tehát nem az, mi célja legyen az emberiséggel ahát
 a' természetnek, ahát az istenségnek, hanem hogy mit fejtett ki magából az embe-
 riség saját intézkedése által, vagy is a' feladat Löffing, Kant, Herder, Hegel és
 Schelling ellen nem objectiv- hanem csak subjectiv-teleologiai, a' feladat anthro-
 pologico-ethicailag, nem pedig geologico-theologiailag philosophiai. „Vissza-
 gátnak kell itt, úgy mond, mindegy ott honosan, minoda természeti törvények
 alatt is minoda emberi ügyesség által fejlődött eddiglen az emberi társaság, és
 minoda elcsúsztatni ki exekből a' műveltség tovább fejlődésére. Az embernek
 lényeges sajátja az önnevelés mestersége, (die Kunst d. Selbsterziehung des
 menschl. Geschlechts:) és főfeladata az emberiség nemestésének mestersége. (die
 Kunst d. Veredung des Menschheit vom Unverstand und Mißverstand zum Verstand:)
 A' fő működő erő itt az öntudatos, nyomonzó, fejlődő és alakító erő (die lebendi-
 ge Macht des ergründenden Geistes:), fő egykorú pedig az öngondolkodó és ön-
 koldó a' tudomány, művészet, mesterség, józan népszerűtlen mesterjén. **)

*) Fries ezt concentrálva így adja: „die Ideen der Zwecke für das verständige,
 gesellige Geistes-Leben schließen also so zusammen, daß in Wissenschaft Religion u. Staat
 dem Leben Wahrheit Schönheit u. Gerechtigkeit gewonnen werden soll; aber um diese
 Zwecke erreichen zu können, müssen dem geselligen Leben erst die technischen, politischen
und literarischen Vortheile gewonnen worden seyn.“ Länd politikája 39 l.

**) Fries politikáját is egész gyakorlat. vizsgálata jellemző és emlékeztető praxat azol,
 melyekkel a' philosophia történetével kapcsolat (Länd Geschichte d. Philosophie II. k. 631.
 32. Cap.), azert is ide írta azol: „Bisher hängt freilich die Entscheidung unserer
 öffentlichen Angelegenheiten noch vom Zufall ab in den tölpelhaften Mordthaten
 d. Krieger zur Entscheidung d. Kämpfe, in dem Aberglauben der Priesterthümer, in
 der Habsucht des Welt Handels u. oft in der Selbstsucht und dem Eigensinn von
 Priestern und Herrschern. Aber dieser Zufall ist nicht Gottes Fügung, sondern nur
 die Wahl menschlicher Unbeholfenheit. Das Urtheil d. Gebildeten ist lange den
 fratzhaften Vorurtheilen der Priesterthümer überlegen, welche mit ihrem Handel
 am die ewige Seligkeit den Frieden d. Familien stören, u. so fern d. Möglichkeit

Ha'tra van még az épülő" philosophiai pyramis csúcsa, Fries eggyai épü-
letének kúppja, a' magasabb rendeltetés, világ is éppen ismerte, a' tárggyalagos exéllan,
a' vallásphilosophia feladása is ennek megfelejtse a' logikai és æsthetikai idea,
hiszmus fejtésgével. — Ki a' lét, mi a' világ is mind a' köllönét igazi rendelte,
léte és vége, ex a' kérdéssel kérdése, is hol a' felelet reá? Ki mondhatja never,
fogas gög nélkül, hogy itt egyenes feleletet adni képes? Ki ismeri a' világ egye,
semet minden elemeken is exel áprított egyföjében? Ki tudja a' világ eredetét,
köröngét, végexéljait? Jst nem kefnat egyenesen sem az empiria, sem a'
speculatio, hanem csak a' contemplatio. Melkőzni az egész megfelejtetlen
rejtélyt, tán ex volna a' legexéljherűbb? A' tárgy is úgy nem hagyja is foha
sem is hagyja magát melkőztetni. Az emberiség legnemefőjei sa'jöttek min,

der Ausführung liegt es nicht oben auch nicht, daß im öffentlichen Leben zwi-
schen den Völkern eine Kraft des Rechtes u. d. Sitte gegründet würde, welche in
friedlicher Verhandlung den Völkern gegenseitig gleiche Anerkennung ihrer ge-
genseitigen Anforderungen zugesichere.

Der Friede ist uns jetzt in Europa allerdings nur durch eine große Kunst der
Regierenden im Kampfe mit der Habacht unter Beihülfe des jetzigen Interes-
ses d. Geldhändler erhalten worden, aber neben dem ist zugleich im öffentlichen
Leben eine Macht der mildern Sitte u. der gleicheren Anerkennung der Menschen-
rechte zu größter Kraft gediehen, von der wir fordern müssen, daß sie dem
öffentlichen Leben eine Gewalt des Gemeingutes bringe, welche die Habgier
des Reichthums bändige u. die Armen gewaltiger unter ihren Schutz nehme.

Diesen erhabensten Zwecken menschlicher Wirksamkeit zu dienen ist
dann auch der Beruf d. Philosophie unsrer Zeit. Sie soll den Menschen er-
mantern, daß er froh u. kühn der eignen Geisteskraft seine werde, der eine
höhere Hand aufgegeben hat, sich im Erdenleben selbst helfen zu lernen nicht
nur in der Bekändigkeit niederer Gewerbe, sondern vor allem in der Stiftung
des irdischen Gottesreichs der Gerechtigkeit und Liebe, durch die Macht der
eigenen geselligen Selbstbeherrschung und Selbsterziehung. — Das Gottesreich
der Gerechtigkeit u. Liebe im Staate und das Gottesreich d. Frömmigkeit in
der Kirche sind eines und dasselbe, nicht nur der Idee nach, sondern der
That nach im Geiste und in der Wahrheit, und die Gründung dieses Gottes-
reiches ist die höchste Aufgabe, welche das Menschengeschlecht selbst
zu lösen hat. —

mindenkor ennek tárgyafára, sőt még azot is, bár akaratlanul kit mellőz, semmi kívánság, tehát anyagosságh, fatalisták, naturalisták, mythologok és dialektikusok - és költésdők egyaránt. Az örök igazság fejlődése általános és az emberiséggel egykorú; a való megismerésének útjának leggyöckellenül hatalmas; az ifjúnak ön maga is az igazság iránti bírodalma neki-bátorító és a nyomozás, ha helyes állásponttra vergődünk, megnyugtató és emberileg kioldozó is. Fries bölcselése a tárgy körül, mintegy dióhéjban, következő. Öröklet, világ, isten nem ábrándos, de fröhöslegesen gondolt eszmék, - hanem eszmék, nem pedig tárgy. Szabatos tárgyak, melyek alanya (substantia) még is realitásra és igazságra tartanak. Egyenes, körvonalas, szemléletes és véges fogalommal kimerül, tehát ismeretünk robusztus. Azot nem a furcsa istenlemb. vett tudat (: Wissen) hanem az élő, józan, vallásos hit (: Glaube) tárgyai, úgy hogy a való foglalkozó tudomány nem felel meg a fiziológia - terméskellan - hanem ideológia - eszmék. A dogmatikus empirikus tudatra nézve a vallásos eszmék teljes sőt örök mysteriumok. De így hát bizonyítatlan lesz az igazság és lehetetlen a tudomány is? - A tudomány az által és biztosan legkiterjedtebb, legteljesebb, lehetséges is, létezik is, de nem mint hitörli, hanem csak hitörli tudomány és ez a vallásphilosophia. A hit pedig nem vélemény, valószínűség, vagy ábránd és álom, hanem világos, teljes és alapos meggyőződés a vallásos eszmék tárgyainak igazságáról, különösen pedig arról, hogy a való, földi lét, felel meg a világnak, az igazság és szabadság legjobban világa és ennek alja. Sőt az ara az ifjún, mint örök bölcsesség, örök létszám, jelleme és jelleme mindenható, sőt hogy az ifjún ezen országának jogszabott része most és örökre az emberi jellem is. Ezen hit nem logikai kivétel, nem gépies vagy épen val hit a pozitív vallásos mezején, de fogias, metafizikai, szabad meggyőződés, melynek gyökere, feltétele lényünk eredeti organizációja, inspiratívus belső reveláció, belső lényünk ifjúnának szózata. Az igazság, mint eredetileg otthonost, és épen belső el, idegeníthetetlen sajátját, mindenki felel és érzi; a meheréig csak a felfogásban és kifejezésben rejlik. Ezen a foh alásról vélemény a történelemben úgy, mint az életben a philosophok és theologok egymással ellenkező ifjún, laiban. f. Naturalismus és supernaturalismus; empirismus és rationalismus, ismét supernaturalismus és intellectualismus, rationalismus és mysticismus.

theismus és deismus, pantheismus, monothéismus, polytheismus és atheismus:). A vallásos eszmék és hit nyilatkozatai még a józan felfogásnál is magokban egy résztől ugyan fráter abstractiók, másról, kíváltként már mint hitálgatások, zavart és ingatlan tétel, ha igazságul és életű gyökereit felmutatni képesek nem vagyunk. Itt nem a historia és külső kijelentés, nem a physika, sem a Böhme fákab v. Schellingféle legújabb mythologia, sem a Spinoza-Hégelféle pantheistikus speculatio, de még Kantnak etikai-theológiája sem fog rajtuk segíteni: de igen az emberi lét, lelkünk józan-ismérete, az ész összes kritikája, mint az Friesnek vitorált.

Itt a transcendentalis idealismus honába, vezettünk. Ennek alappár, jóga és erdményeit már a theor. ész kritikájában tényleg ki kaptunk nyomán Fries és megmutatta, hogy az összes egynek, abszolút bevezetettnek, lényegesen fröfőgesnek igazán valónak és szabadnak, öröknek és főnek, végzetlennek és olyan eszméi, mint lehetnek a gondolkodó észben logikai és metaphysikai frigora következettségig. De a pract. ész kritikájában, hittana és aestetikájában még többet ad, s. i. felnyitja azon forrást, melyből a neverest és magokban fráter eszmék élet és életű erőt nyernek. E forrás maga a közvetlen, szemléletes világ és élet, a külső és belső, physikai és etikai világ képiest aestetikai felfogása, a sejtés (: Ahnung :) divinativus sugallata szerint, a fröfőnek és fellengzőnek eszméi alatt.

„Wir ahnen die ewige Bedeutsamkeit der Naturerscheinungen in der Schönheit u. Erhabenheit der Natur; die Ideen der ewigen Schönheit und der heiligen Liebe schweben uns vor, als die urschöpferischen Bilder des Weltalls, u. das Schöne scheint das richtigste Bild der ewigen Wahrheit zu seyn.“ Die aesthetik (Symbolik. Kultus.) giebt aber nur das Bild, die volle relig. Wahrheit verstehen wir nur im sittlichen Bewusstsein, das Himmelreich ist nur inwendig in uns.“ Így jön lenyegesen öfve költésésbe a sudomány mexyején ugyan a hitnek a fröfő, sanna, az életben pedig és positiv kultusnál a religio és költés, és mind a hitű nyer egymás alatt, a hit és religio s. i. élet, alakot, és egyedüli befrédet (: symb. nyelv) az aestetika és művészet pedig

eszméket, magasb értelmeit, és hogy aljas, profanno ne mészároljon, meg,
 "szentelő" jellemet (de Weihe.), "poeta sacer interpretisque deorum!"
 De a mily egyfaján igaz, fröfjes és magában értetlen ezen frövelség:
 éppen oly könnyű és furcsa az eltevérdetés és visszacsúszás: azert ovalósfornak
 kell lenniük. Hibás hirovések a különben ép törzsből egy részből a
 phantasiának, másból a parancs log. értelemnek arroganciája, melyek
 kifogásai aztán amott ugyan mythologia, theosophia, theurgia, mysti-
 ka s.á. imitt pedig minden művészetnek, symbol. és liturg. cultusnak
 megrettekeje vagy olyfajta korlátokkája, hogy a repülésre kormott ma,
 dárnak szárnya tollait kifeszítják, de még elvárják hogy egyet felle emel,
 kedjék és öket is emelje. "különböztesd meg a képet és észlelőzt a dolog-
 tot és értéket, és nincs semmi veszedelem". —

Sei Fries bölcsészeti nékony vázlata, egy értelmezés frövel
 korlátainak engedménye szerint. Az egész bölcsészetnek helyes folyása érve,
 nyert csak az fogja érteni és érteni, ki házamos, kitartó és elfogulat,
 tanulmány mellett, következetlen forrásfölből merítve, magába fogarta
 az egészét. Ezen férfias studiumot megérdemli és meg is hálálja
 Fries józan philozophiájával. Görög bölcsesség, a hifia keresztyéniség
 jellemével és német ismérsekkel alaposzaggal párosítva; — Plátó;
 Aristoteles, Plátó apóttol, Verulamius Bacon, Kant és Jacobi philoso-
 phiái felfedezéseinek egy szép pilán egészbe való öntése, eklekticismus
 árnyék nélkül; — egy hatalmas és díszes pyramis, melynek kidolgo-
 zott teret a Kritika, alappja az öfves alapfözetés, oldalai és tömör
 deréke magok az egyes és valamennyi öfvi tudományok és theoriák
 (lélektan, logika, metaphysika, etológia, politika, hittan, péstia
 és a bölcsézet történetei); — csúcsa pedig, mely minden oldalokat
 és foglalatokat egyesít és feleltet és magastan uralkodik, a legföfőbb,
 legemberibb, legkövetkezetesebb és legmegnyugtatóbb idealizmus, — az
 Fries philozophiájának általános jellege és képe. Az újabb kori böl-
 csészetnek köröztől abig oca egy, ki annyit bírna a történeti és pozitív ifne-
 retelből mint Fries, és ő még sem empirista és anyagosdó; és ifnet

ismét alig van egy, ki ezt meghaladná az abstract és mély speculációban és
 ő még sem üres dialéktikus és rögzült egyméjű metaphys. speculátor
 a la Hegel, Hillebrandt & comp., lován alig van egy, kinek combi-
 natus és jellemzés képe előde az öénél szerencsétlen volna, kívánt
 pedig, ki frivole és kedélyre nézve mélyebben, melegebben érezne és
 a szép művészetet kellemesebben méltányolná, mint ő, és ő még sem hagyja
 magát odaragadtatni, hogy ábrándosság és mysticismusba esőn;
 végre minden roppant eruditioja és theoretikus tudományosságja
 mellett, ő egészen praktikus és életre ható jellem, philosophiaja
 pedig életbölcsesség, nem scholasticismus. Fries bölcsészete egy pö-
 val, teljesség nem pedig egyoldalúság, - képzőtlenség az, avatatlanság,
 szívség, nem pedig improvisatio, kontársodás, kőörlet, - igazság az
 és komolyság, nem pedig fiktis és játék, - végre tisztá, becsületos törté-
 net, nem hiú ambitio és mulábrny dicatpipere, úgy hogy teljes joggal
 maga is mint 70 éves agy elmondhatta magáról: „scio me veram
 intelligere philosophiam.” — Vannak ugyan fogathatókái is, de ezek
 nem a főtanok igazságát és a bölcselkedési módszert, hanem csak az
 előadást, nyelvet és perkbortést illetik. Azon vágytól ösztönözötten,
 minél érthetőbben fejre lehetni magát és gondogassociációiból semmi
 sem hagyja ki; nemcsak hogy bevezetés lép és prolixus, hanem éppen
 ez által folyton komolyos és felfogás egyméjűnek hatása gyengébb. Ez kívánt
 kritikája 2^{ik} darabjában igen is érezhető úgy, hogy azt volt taní-
 tón, a kedves jóvialis Greguss, az amerikai övérdölköz hasonlatának.
 Itt a speculációban is nagyobb egyszerűség, püchseges, holott is entia
 sine necessitate multiplicatur és az így alkotmánya még sem világos
 és határozott. Szerekeszi logikája finis a praeceptis és homogeneitás olvere
 állitva mindenütt, és a tisztán logikai, metaphysikai és ethikai tanokhoz
 folyton odaegyezteti a lélekaniakat. De mind ezek, mint könnyen os-
 vashatón, a főérdemet korán sem homályosítja el, és Fries a jobb
 elméből és nemest frivole méltó kalauza és képzője maradand, míg
 csak lép magasb műveltség iránti fogékonyoság. —